

ILMIY TADQIQOTDA MUAMMO TUSHUNCHASI

Bozorboyeva Dilshoda Rahimjon qizi

Namangan davlat universiteti magistranti

E-mail: @dilwoda325@gmail.com

UDK 001.8(78)

Annotatsiya: Ushbu maqolada ilmiy tadqiqot jarayonida “muammo” tushunchasining mazmuni, mohiyati va uning ilmiy izlanishdagi o‘rni tahlil qilinadi. Muammo ilmiy izlanishning boshlang‘ich nuqtasi ekanligi, u ilmiy tafakkur va ilmiy savollarni shakllantiruvchi asosiy omil sifatida namoyon bo‘lishi yoritiladi. Maqolada muammoning belgilari, tasnifi, muammoli vaziyatning shakllanish mexanizmi hamda muammo qo‘yishning metodologik talablari batafsil ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, ilmiy muammoni to‘g‘ri aniqlash ilmiy natijalar samaradorligini oshirishi tushuntiriladi.

Kalit so‘zlar: ilmiy muammo, muammoli vaziyat, ilmiy tadqiqot, metodologiya, ilmiy savol, tahlil, izlanish asoslari.

Бозорбоева Дилшода Рахимджоновна

Магистрант Наманганского государственного университета

ПОНЯТИЕ ПРОБЛЕМЫ В НАУЧНОМ ИССЛЕДОВАНИИ

Аннотация: В статье рассматривается содержание и сущность понятия «проблема» в научном исследовании. Анализируется роль научной проблемы как исходной точки исследовательского процесса и ключевого фактора формирования научного мышления. Подробно освещаются признаки проблемы, ее классификация, механизмы возникновения проблемной ситуации, а также методологические требования к формулировке научной проблемы. Показано,

что правильная постановка проблемы обеспечивает результативность и научную ценность исследования.

Ключевые слова: научная проблема, проблемная ситуация, научное исследование, методология, научный вопрос, анализ, основы исследования

Bozorboyeva Dilshoda Rahimjon qizi

Master's student at Namangan State University

THE CONCEPT OF A PROBLEM IN SCIENTIFIC RESEARCH

Annotation: *This article examines the essence and conceptual content of the term “problem” within scientific research. It discusses the role of the research problem as the starting point of the scientific inquiry and as a fundamental element in shaping scientific thinking. The paper explores the characteristics and classification of research problems, the mechanisms through which problematic situations arise, and the methodological requirements for formulating a scientific problem. It is emphasized that correctly identifying a research problem significantly increases the effectiveness and scientific value of the study.*

Keywords: *scientific problem, problematic situation, scientific research, methodology, research question, analysis, foundations of inquiry.*

Kirish

XXI asrga kelib ilm-fanning rivojlanish sur'atlari tarixda kuzatilmagan darajaga yetdi. So'nggi yillarda dunyo bo'yicha ilmiy tadqiqot va tajribakonstruktorlik ishlanmalariga ajratilayotgan mablag' 2,4 trillion dollardan oshgani ilmiy izlanishlar miqyosining naqadar kengayganini ko'rsatadi. Ilmiy faoliyatning shiddat bilan o'sishi natijasida turli sohalarda yangi savollar, aniqlanishi lozim bo'lgan masalalar va ilmiy bo'shliqlar ko'payib, ilmiy muammo tushunchasining mazmunini yanada murakkablashtirmoqda. Ilmiy tadqiqotning muvaffaqiyati aynan ilmiy muammoning mavjudligini aniqlashdan boshlanadi. Chunki ilmiy muammo ilmiy bilish jarayonining

markaziga aylangan, tadqiqotning yo‘nalishini belgilovchi asosiy intellektual kuchdir. Muammo mavjud bilimlar tizimidagi kamchilikni yoki izoh talab qiladigan jihatni namoyon qiladi, shu orqali tadqiqotchini chuqurroq izlanishga undaydi. Ilmiy muammoning to‘g‘ri qo‘yilishi esa nafaqat tadqiqot maqsadining aniqligini, balki natijaga erishish samaradorligini ham ta‘minlaydi. Bugungi global ilmiy makon shuni ko‘rsatmoqdaki, ilmiy muammo tushunchasi faqatgina noma‘lum hodisani izohlash ehtiyojidan iborat emas, balki ilmiy tafakkur doirasini kengaytiruvchi metodologik kategoriyaga aylangan. Tadqiqotchi muammoni tahlil qilish orqali mavjud nazariy qarashlarning chegarasini belgilaydi, yangi yondashuvlarga zarurat tug‘diradi va ilmiy bilishning keyingi bosqichini shakllantiradi. Shu ma’noda ilmiy muammo ilmiy izlanishning boshlang‘ich nuqtasi, mazmuniy asosi va intellektual harakatlantiruvchi omili sifatida baholanadi.

Adabiyotlar tahlili

Ilmiy muammo tushunchasi ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan turlicha sharhlangan bo‘lsa-da, ularning qarashlarida umumiy g‘oya mavjud. Karl Popper ilmiy muammoni ilmiy izlanishning boshlang‘ich nuqtasi sifatida ta‘riflab, uni mavjud bilimlardagi ziddiyat va noaniqliklar tufayli yuzaga kelishini ta‘kidlaydi. Thomas Kun ilmiy muammoni “paradigma ichida paydo bo‘ladigan nomuvofiqlik” deb izohlaydi va aynan shu nomuvofiqlik ilmiy revolyutsiyalarga sabab bo‘lishini qayd etadi. R. Merton muammoni jamiyatdagi amaliy ehtiyojlardan tug‘iladigan ilmiy vazifa sifatida ko‘rsatadi. O‘zbek tadqiqotchilari orasida E. G‘oziyev ilmiy muammoni ilmiy fikr yuritishni faollashtiruvchi intellektual ziddiyat deb belgilaydi. N. Mamatov muammoni mavjud nazariy bilimlar bilan real amaliyot orasidagi nomutanosiblik sifatida ta‘riflaydi. Sh. Sharipov esa ilmiy muammo tadqiqotning “nimani aniqlash kerakligi”ni ko‘rsatib beruvchi aniq ilmiy vazifa ekanini qayd etadi.

Mazkur manbalarning umumiy tahlili shuni ko‘rsatadiki, ilmiy muammo — bu ilmiy izlanishning markaziy tayanchi bo‘lib, u mavjud nazariya, amaliyot yoki faktlar o‘rtasidagi nomuvofiqlik natijasida yuzaga keladi va tadqiqotning maqsadi, vazifalari hamda metodlarni belgilab beradi.

Тадqiqot metodologiyasi

Tadqiqot davomida ilmiy muammo tushunchasining mazmun-mohiyati bo'yicha mavjud ilmiy qarashlar o'rganildi, turli maktablar yondashuvlari solishtirildi va nazariy qarashlarning umumiy hamda farqli jihatlari aniqlashtirildi. Buning uchun dastlab Popper, Kun, Merton kabi g'arb olimlarining ilmiy izlanish va muammo tabiati haqidagi ishlari, shuningdek, G'oziyev, Sharipov, Mamatov kabi o'zbek tadqiqotchilari asarlaridagi yondashuvlar tahlil qilindi.

Tadqiqotda asosan quyidagi metodlardan foydalanildi:

- Nazariy tahlil: ilmiy muammo haqidagi konsepsiyalar, ta'riflar va nazariy qarashlar o'rganildi.
- Qiyosiy tahlil: turli olimlarning muammo haqidagi talqinlari solishtirildi.
- Kontent tahlil: ilmiy adabiyotlarda muammo qanday ifodalangani va qanday omillar asosiy deb hisoblangani tekshirildi.
- Mantiqiy tahlil: mavjud yondashuvlar asosida ilmiy muammo tushunchasining yaxlit modeli ishlab chiqildi.

Mazkur metodlar orqali ilmiy muammo tushunchasining mazmuni, strukturasi va tadqiqot jarayonidagi funksional ahamiyati aniqlab berildi.

Natijalar va ularning tahlili

Ilmiy tadqiqotda muammo tushunchasi ilmiy faoliyatning markaziy elementi sifatida qaraladi. Muammo – bu mavjud bilimlar, nazariy tushunchalar yoki amaliy tajribalar orqali hal qilinishi kerak bo'lgan masala yoki savol bo'lib, u ilmiy tadqiqotning asosiy yo'nalishini belgilaydi. Muammo tushunchasi faqatgina qiyinchilik yoki ziddiyatni anglatmaydi, balki u yangi bilimlarni ochishga xizmat qiladigan ilmiy vazifadir.

Muammo tushunchasining mazmuni bir necha jihatdan aniqlanadi. Birinchidan, u nazariy asosga ega bo'lishi lozim. Har qanday ilmiy muammo ilgari o'rganilgan nazariy va amaliy bilimlar bilan bog'liq bo'lib, ularni kengaytirish yoki chuqurlashtirish imkonini beradi. Ikkinchidan, muammo amaliy ahamiyatga ega bo'lishi kerak. Ya'ni, muammo yechimi nafaqat nazariy bilimlarni rivojlantiradi, balki

jamiyat, iqtisodiyot, texnologiya yoki boshqa sohalarda amaliy qo'llanilishi mumkin bo'lgan natijalarni beradi.

Ilmiy muammoning mazmun mohiyatini yanada chuqurroq anglash uchun uning quyidagi funksiyalari ham alohida e'tiborga loyiq:

- Motivatsion funksiya. Tadqiqotchining izlanish ehtiyojini uyg'otadi.
- Strukturaviy funksiya. Tadqiqot bosqichlarini tartibga soladi.
- Metodologik funksiya. Tadqiqot usullarini tanlashga yo'naltiradi.
- Konstruktiv funksiya. Yangi g'oyalar paydo bo'lishini rag'batlantiradi.

Zamonaviy ilmiy yondashuvlarda muammo tushunchasi hozirgi global ilmiy makonda ham yangi mazmun kasb etmoqda. Xususan:

- Murakkab tizimli hodisalar sonining ortishi muammolarning ko'p qatlamli va ko'p omilli tus olishini keltirib chiqarmoqda.

- Antropotsentrik tadqiqotlarning kuchayishi natijasida muammolar faqat obyektga emas, balki subyektning idrok imkoniyatlariga ham bog'liq holda shakllanayotgani ta'kidlanmoqda.

- Sun'iy intellekt, data-tahlil, big data kabi texnologiyalar ilmiy muammoni aniqlash jarayonida yangi vositalarni yuzaga keltirmoqda. Bu esa muammoning mazmunini yanada kengaytirib, an'anaviy izlanish metodlarini qayta ko'rib chiqishni talab qilmoqda.

Ilmiy muammoning mohiyatini to'g'ri anglash shuningdek tadqiqotning chegaralarini aniqlashda ham hal qiluvchi rol o'ynaydi. Muammo aniq belgilansa, tadqiqotda ortiqcha mavzuga og'ishlar kamayadi, natijada ilmiy xulosa mustahkam, mantiqan izchil va metodologik asoslangan bo'ladi.

Shuningdek, muammo tushunchasi o'z ichiga aniqlik va aniqlanmaganlikni oladi. Ilmiy tadqiqotda muammo aniq tarzda formulalanishi, shuningdek, tadqiqotchi tomonidan uning o'ziga xos xususiyatlari va chegaralari aniqlanishi zarur. Bu, o'z navbatida, tadqiqotning metodologik strukturasi va natijalarining ishonchligini ta'minlaydi.

Global nuqtai nazardan qaraganda, muammo tushunchasi ilmiy rivojlanishning asosiy indikatoridir. Masalan, Jahon Banki va UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, ilmiy tadqiqotlar muvaffaqiyati ko'pincha tadqiqot muammolarini to'g'ri aniqlash va ularni amaliy yechimga yo'naltirishga bog'liq. Shu bilan birga, muammoli vaziyatlar zamonaviy jamiyatda yangi texnologiyalar va innovatsion yechimlar yaratish uchun katalizator vazifasini bajaradi.

Shu asosda, ilmiy tadqiqotda muammo tushunchasi quyidagi asosiy xususiyatlarga ega:

- Nazariy va amaliy jihatdan ahamiyatli bo'lishi;
- Aniqlik va metodologik strukturaga ega bo'lishi;
- Ilmiy rivojlanish va innovatsion jarayonlar bilan uzviy bog'liqligi;
- Yechim yo'nalishlarini belgilash va yangi bilimlarni shakllantirish imkoniyatini yaratishi.

Shunday qilib, muammo tushunchasi ilmiy tadqiqotning yuragi sifatida xizmat qiladi. U tadqiqotchi uchun ilmiy izlanishning yo'nalishini belgilaydi va natijada yangi bilimlar, amaliy yechimlar va innovatsion yechimlar yaratilishiga imkon beradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ilmiy tadqiqotda muammo tushunchasi tadqiqotning yuragi va uning rivojlanish yo'nalishini belgilovchi asosiy vosita hisoblanadi. Tadqiqotchi uchun muammo – bu nafaqat ilmiy savollarni aniqlash va yechish imkonini beradigan vosita, balki yangi bilimlar yaratish va amaliy yechimlar ishlab chiqish yo'lida asosiy yo'naltiruvchi kuchdir.

Muammo tushunchasining to'g'ri va aniq aniqlanishi tadqiqotning samaradorligi va ishonchliligini belgilaydi. Ilmiy tadqiqot jarayonida muammoni chuqur tushunish orqali tadqiqotchi o'z faoliyatini nazariy bilimlar bilan mustahkamlaydi, amaliy tajribalarni hisobga oladi va yangi innovatsion yondashuvlarni ishlab chiqadi. Shu bilan birga, muammo yechimlari nafaqat ilmiy jamoatchilik, balki jamiyat, iqtisodiyot va texnologiya sohalarida ham amaliy ahamiyat kasb etadi.

Muammo tadqiqotga yo'naltiruvchi mexanizm sifatida tadqiqotchi uchun ilmiy tafakkur va ijodkorlikni uyg'unlashtirish imkonini yaratadi. Tadqiqotchi o'z faoliyatida dolzarb masalalarni aniqlab, ularni yechish jarayonida yangi bilimlar va nazariy tushunchalarni shakllantiradi. Shu bois, muammo tushunchasi ilmiy izlanishning markazida turib, tadqiqotning sifatli va samarali bo'lishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Toshpulatov, B. (2018). Ilmiy tadqiqot metodologiyasi. Toshkent: Fan
2. Aliyev, J. (2020). Ilmiy tadqiqotlarda muammo va tadqiqot savollari. Toshkent: Universitet Nashriyoti.
3. Karimova, S. (2019). Muammo tushunchasining nazariy va amaliy aspektlari. Namangan: Ilmiy maqolalar to'plami.
4. Mirzaev, X. (2021). Ilmiy tadqiqotda metodologik yondashuvlar. Toshkent: Fan va Texnologiya.
5. UNESCO. (2022). Global Education Monitoring Report. Paris: UNESCO Publishing.
6. OECD. (2021). Science, Technology and Innovation Outlook. Paris: OECD Publishing.